

Muhafazakâr Yahudilikte Halaka Anlayışı

İsmail Başaran*

Öz

Muhafazakâr Yahudilik, halakanın normatif ve bağlayıcı olduğunu ve Sina'da indirilen Tevrat'a dayanarak insanlarla Tanrı arasında bir bağ geliştirildiğini savunmaktadır. Akım içerisinde farklı görüşler olsa da ortak inanç, halakanın daima gelişen bir sürece sahip olduğu ve her dönemde rabbilerin yorumlarına açık olduğu yönündedir. Bu nedenle halaka hem gelişen hem de değişen bir yapıya sahiptir.

Muhafazakâr Yahudilik halaka ile ilgili görüşünü, Yahudiliğe bakış açısını şekillendiren Pozitif-Tarihi Ekol'den almaktadır. Muhafazakâr Yahudiliğin dayandığı Pozitif-Tarihi Ekol'ün kurucusu olan Frankel(ö.1875)'e göre geleneksel Yahudilik, asırlarca hiçbir zaman durağan olmamış aksine değişim ve evrim göstererek tarihi gelişim sürecinin ürünü olmuştur. Ona göre rabbiler, Reformist Yahudilerin yaptığı gibi değişimi kabullenmeye hazır olmayan Yahudi toplumuna değişiklikleri asla dayatmamalıdır.

Frankel Pozitif-Tarihi Ekol'ü oluşturduğunda ve Solomon Schechter (ö.1915) "Katolik İsrail" fikrini ortaya attığında ana hedefleri, halakayı reddeden Reformistlere karşı halakayı müdafaa etmektir. Aynı zamanda Muhafazakâr Yahudilik, Şulhan Aruh gibi halakaya dair kitapların yaşadıkları çağda yetersiz kaldığını; bu nedenle günümüz şartlarında halakayı farklı ve yeni şekillerde anlamının gerekli olduğunu savunmuştur. Aynı şekilde Muhafazakâr Yahudilikte, eski çağlarda Yahudiliğin hayat tarzının bir parçası haline gelen uygulamaların, yaşanan çağda mutlaka değişikliklere tabi tutulmasının gerekliliği tartışılmazdır. Çünkü bu Yahudi toplumunun ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır.

Muhafazakâr Yahudilik, Ortodokslar kadar katı olmayan fakat Reformistler kadar da halakada radikal değişikliklerde bulunmayan belki ılımlı Reformistler diyebileceğimiz bir harekettir. Yahudi hayatında, gelenek ve değişimin (tradition and change) bir arada götürülmesi hareketin temel felsefesidir. Harekete göre, Yahudilik yeni şartlara uyum sağlamalıdır. Zira bu dinamizm Yahudiliğin özünde zaten mevcuttur ve tarihten bugüne kadar Yahudilik bulunduğu ortamlara bu dinamizm sayesinde adapte olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Muhafazakâr Yahudilik, Halaka, Gelenek ve Değişim.

Concept of Halakhah in Conservative Judaism

Abstract

Conservative Judaism defends that halakha is normative and binding and that a bond between humans and God is developed based on the Torah revealed at Sinai. Although there are different views within the movement, the common belief is that halakha is always evolving and is open to interpretation by rabbis at every period. Therefore, halakha has a structure that is both evolving and changing.

Conservative Judaism derives its view of halakha from the Positive-Historical School, which shapes its perspective on Judaism. According to Frankel (d. 1875), the founder of the Positive-Historical School on which Conservative Judaism is based, traditional Judaism has never been static for centuries, but has been the

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı.

e-mail: ibasaranblk@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-44080842>

Atıf/Citation: Başaran, İsmail. "Muhafazakâr Yahudilikte Halaka Anlayışı". *BAİD* 21 (Haziran 2025), 37-52.

product of a historical development process that has undergone change and evolution. According to him, rabbis should never impose changes on Jewish society that is not ready to accept change, as Reform Jews do. When Frankel founded the Positive Historical School and Solomon Schechter (d. 1915) put forward the idea of a "Catholic Israel," their main goal was to defend halakha against Reformists who rejected halakha. At the same time, Conservative Judaism argued that books on halakha, such as the Shulchan Aruch, were inadequate for the age in which they lived; therefore, it was necessary to understand halakha in different and new ways in today's conditions. Similarly, in Conservative Judaism, it is indisputable that the practices that became part of the Jewish way of life in ancient times must be subject to change in the age in which they live. Because this stems from the needs of the Jewish community.

Conservative Judaism is a movement that is not as strict as the Orthodox but does not make as radical changes in the religion as the Reformists, perhaps we can call moderate Reformists. The basic philosophy of the movement is that tradition and change are carried together in Jewish life. According to the movement, Judaism must adapt to new conditions. Because this dynamism is already present in the essence of Judaism and from history to the present, Judaism has adapted to the environments it is in thanks to this dynamism.

Keywords: History of Religions, Conservative Judaism, Halakha, Tradition and Change.

Giriş

Halaka, İbranice "Yürümek" kökünden türemiş bir kelimedir ve "Yol" anlamına gelir. İngilizce'de genellikle "Jewish Law" yani "Yahudi Hukuku"¹ olarak tercüme edilmektedir. Terim olarak halaka, Yahudi hayatının her safhasına hâkim olan ve kişinin sosyal, politik, ekonomik, özellikle dinî hayatına dair ilişkilerini konu edinen kurallar ve düzenlemelerdir ve aynı zamanda, Rabbanî literatürdeki hukukî meseleler ile alakalı bölümleri ifade için de kullanılmaktadır. Halaka'nın amacı, Tanrı'nın yolundan yürünmesidir. Dindar Yahudiler halakayı Tanrı'nın kendileri için ortaya koyduğu hayat nizamı olarak görürler ve halaka sınırları dışına çıkmazlar.²

Yahudiliğin temeli olan Tevrat, İbranice "mitzvot"³ şeklinde isimlendirilen 613 adet emir ve yasak ihtiva etmektedir. Bu hükümlerin neredeyse hepsi, bir fiilin yerine getirilmesini veya bir şeylerden uzak durulmasını emretmektedir. Bu hükümlerin hiçbirisi On Emir hariç, inanma veya inanmama ile alakalı değildir. Yahudilikte kesinlikle, Yahudilere yön veren ve emirlere rasyonel kaynak

¹ Yahudi Hukuku tabiri, halaka ile eş anlamlı olarak kullanılacaktır.

² Harry A. Cohen, *A Basic Jewish Encyclopedia*, (Hartmore House, Hartford, USA 1965), 104-105.

³ İbranice *mitzvah* kelimesinin çoğuludur ve ilahi buyruk anlamına gelir. Bu terim, Tevrat'taki ilahi emirler için kullanılır. Tevrat'ta 613 adet olumlu (emir) ve olumsuz (nehiy) bulunmaktadır. Bkz. Alan Unterman, *Dictionary of Jewish Lore & Legend* (New York: Thames and Hudson, 1991), 138.

oluşturan akideler vardır fakat kişi Yahudi kanununa (halaka) uygun bir hayat yaşadığı müddetçe çoğunlukla bu kısım kişilerin uhdesine bırakılmıştır.⁴

Halaka, Agada'dan⁵ farklı olarak Talmud,⁶ Midraş⁷ ve daha sonraki Rabinik literatürün hukuki içeriğidir. Halk dilinde halaka terimi, Yahudi hayat tarzını tanımlayan, dini ritüel ve ahlaktan sosyal etkileşimler ve iş uygulamalarını düzenleyen kurallara kadar uzanan konuları kapsayan Yahudi hukukunun toplamını ifade eder. Halaka kişiye hayatı boyunca fiillerini nasıl doğru şekilde yapması gerektiğini bildirir ve davranış normlarını tanımlar.⁸

Geleneksel Yahudilik halakanın tüm Yahudiler için bağlayıcı olduğunu ifade eder. Ancak farklı emir ve yasaklar kökenlerine bağlı olarak farklı sertlik derecelerine sahiptirler. Tevrat metni içerisinde bulunan açık yasalar tereddütsüz bir şekilde uygulanmalıdır. Örneğin, Şabat ile ilgili yasa bu türden bir yasadır çünkü Tevrat'ın Çıkış ve Tesniye bölümlerinde açıkça yer almaktadır. Buna karşılık, Tevrat'ın geleneksel yorumlarına dayanarak rabbiler tarafından oluşturulan ve sözlü yasa denilen hükümler, Tevrat'ın veya Yazılı Hukuk'un ruhunu koruma rolüne sahiptir.⁹

Yahudi emir ve yasaklarının büyük bir kısmı rabbani gelenekte belirlenen yasalardan gelmektedir. Şabat örneğinden yola çıkılırsa, Tevrat Şabat günü çalışmayı yasakladığında şu soru ortaya çıkar: Çalışma deyince ne

⁴ Elliot N. Dorff, *Conservative Judaism: Our Ancestors to Our Descendants*, (New York: National Youth Commission, United Synagogue of Conservative Judaism, 1996), 49.

⁵ Rabbani geleneğin dini kanun ve kuralları (halaka) ihtiva etmeyen muhtevasına verilen isimdir. Agada'ya ait anlatımlarda; tarihi, ahlaki, tasavvufi, felsefi ve kelami anlatımlar, anekdotlar, kıssa, fabl ve menkıbeler bulunmaktadır. Bkz. İsmail Başaran, *Muhafazakâr Yahudilik*, (İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2017), 26.

⁶ Talmud, Yahudi sözlü yasasının ve ona ilişkin sonraki yorumların kapsamlı yazılı versiyonudur. Talmud kelimesi İbranice 'öğretmek' fiilinden türemiştir. Talmud, Yahudi kanununun türetildiği en temel kaynaklardandır. Mişna ve Gemara'dan oluşur. Talmud'un iki versiyonu bulunmaktadır. Bunlar: Babil ve Filistin (Kudüs) Talmudları'dır. Bkz. Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2010), 26.

⁷ Yahudilikte Tevrat metninin literal anlamından farklı bir şekilde homiletik metotla açıklandığı yorumlama yöntemidir. Midraş aynı zamanda Sözlü Tevrat'tan derlenen bu tür Tevrat yorumlarının çeşitli koleksiyonlarına verilen addır. Bkz. Unterman, *Dictionary of Jewish Lore & Legend*, s. 134.

⁸ Jacob Neusner, *The Routledge Dictionary of Judaism* (London: Routledge, 2004), 50.

⁹ Sara E. Karesh & Mitchell M. Hurvitz, *Encyclopedia of Judaism*, ed. J. Gordon Melton (New York: Facts On File, Inc., 2006), 194.

kastedilmektedir? Rabbiler, İsrailoğulları'na daha Mısır çıkışından sonra çölde çadırda (mişkan)¹⁰ iken Şabat günü 39 kategoride çalışmanın yasaklandığını bildirmişlerdir. Kıyaslama yapmak gerekirse, bu kategorilerden birine girebilecek her türlü diğer faaliyeti yasaklı iş olarak anlamak gerekmektedir. Mesela, rabbiler ibadethanede kullanılan tütsü için rutin olarak çeşitli baharatlar öğütürler. Bu eylem, Tevrat'ta doğrudan yasaklanmamış olsa da rabbiler tarafından Şabat'ta yasak olan fiillerden sayılmıştır.¹¹

Muhafazakâr Yahudilik geleneksel Yahudilikte olduğu gibi halakayı bağlayıcı olarak görmekte fakat zaman içerisinde şartlara göre halakanın değiştiği ve geliştiğini savunmaktadır. Her nesil farklı problemler ve mücadelelerle karşı karşıya kalmıştır. Bu yüzden halaka tüm bu meselelere cevap vermek ve yeni şartlara kendini adapte etmek zorundadır. Halakanın nihai ve değişmez kaynağı Tora'dır. Mişna¹² ve Talmud, asırlar boyunca ilk dönem rabbilerin, kriz dönemlerinde Yahudi kanununu gerçek hayata uyarlama çabalarının bir sonucudur.¹³

Muhafazakâr Yahudiliğin halaka anlayışını daha iyi kavrayabilmek için, vahiy konusuna bakışını bilmek gerekmektedir. Ayrıca, Schechter'in doktrin olarak geliştirdiği Katolik İsrail ve Klal Yisrael kavramları hakkında bilgi sahibi olmak elzemdir. Bunun yanında Schechter'ın bu iki kavramıyla bağlantılı olarak dini otorite meselesini de irdelemek yerinde olacaktır çünkü bu konular, Muhafazakâr Yahudiliğin halakaya bakışını şekillendiren temel konulardır.

¹⁰ İsrailoğullarının Mısır'dan çıktıktan sonra çöl hayatları esnasında Tanrı tarafından Musa (a.s.)'a verilen emirle inşa edilmiş olan ve daha sonra "Kutsal Topraklar'a taşınan çadır mabede verilen İbranice isimdir. Batı dillerinde Tabernacle şeklinde ifade edilmektedir. Bkz. Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, c. II (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001), 412.

¹¹ Karesh & Hurvitz, *Encyclopedia of Judaism*, 195.

¹² Mişna, Yehuda Ha-Nasi tarafından İbranice olarak derlenmiştir. Ziraat ile ilgili hükümler, oruç ve bayramlar, resmi ve dinî kanunlar, evlilik ve suç-ceza ile ilgili hükümleri ihtiva eden altı bölümden oluşur. Mişna'nın tefsiri Gemara (Talmud)'da verilmiştir. Bkz. Suzan Alalu, *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 1996), 300.

¹³ Karen G. Reiss Medwed, "Prayer", *The Observant Life*, ed. M. S. Cohen, M. Katz (New York, 2012), xxxiv.

1. Muhafazakâr Yahudiliğin Vahiy Anlayışı

Muhafazakâr Yahudiliğin vahiy anlayışını öğrenmek için, ilk resmi inanç bildirisi olan ve hareketin prensiplerini ortaya koyan 1988 yılında yayımlanan “Emet Ve-Emunah”¹⁴ adlı bildiriye bakmak gerekmektedir. Bu bildiriye hazırlayan Komisyon’a, uzlaştırmacı rolüyle tanınan hareketin önemli simalarından Robert Gordis¹⁵ başkanlık etmiştir.

Muhafazakâr Yahudilik, yayımlanan bu bildiride, vahyin Tanrı’dan gelen bir “Hakikat” olduğuna inanır. Bundan dolayı Tevrat’ı "Torat Emet" (Hakikat içeren Tevrat) olarak isimlendirir ve kabul eder. Tevrat’ın hem teorik hem de pratik bir gerçeklik sunduğunu, Yahudilere Tanrı’yı ve dünyadaki rollerini öğrettiğini savunur. Göreceli hakikat anlayışını reddederken, vahyin tamamen insan unsurunu dışlayan köktenci ve harfiyen yorumlayan yaklaşımları da kabul etmez. Muhafazakâr Yahudilik içinde vahiy olgusu farklı şekillerde yorumlanır ve bu çeşitliliğin Yahudiliğin klasik kaynaklarıyla uyumlu olduğuna inanır.¹⁶

Vahyin doğası ve Yahudi halkı için taşıdığı anlam, Muhafazakâr topluluk içinde çeşitli şekillerde anlaşılmıştır. Yahudiliğin klasik kaynaklarının, bu vahiy görüşleri için bol miktarda örnek teşkil eder.

Tanrı'nın vahiy tarihindeki en büyük olayı Sina'da gerçekleşmiştir, ancak vahiy bununla sınırlı değildir. Tanrı'nın iletişimi, Peygamberlerin ve Tevrat'taki bilgelerin öğretilerinde, bunun yanında Halaka ve Agada'da somutlaşan Mişna ve Talmud rabbilerinin yorumlarında devam etmiştir. Vahiy süreci burada da

¹⁴ Bkz. Robert Gordis, *Emet ve Emunah: Statement of Principles of Conservative Judaism* (New York: The Jewish Theological Seminary of America, The Rabbinical Assembly, The United Synagogue of America, 1988).

¹⁵ Muhafazakâr Yahudiliğin önemli mimarlarından biri olan Gordis, Emet Ve-Amunah çalışmasına başkanlık ederek hareketin felsefesini ortaya koymuş, Schechter’in Katolik İsrail kavramını desteklemiş ve Muhafazakârlığı, “çağdaş Yahudi hayatının gerçekleri ışığında geleneğin tekrar yorumlanması ve geleneksel Yahudiliğin modern yorumu” şeklinde tarif etmiştir. Bkz. P. S. Nadell, M. L. Raphael, *Conservative Judaism in America* (USA: Greenwood Press, 1988), 114-115.

¹⁶ Gordis, *Emet ve Emunah*, 19-20.

bitmemiş; Yahudi Sözlü Kanun Külliyyatı'na ait literatür (Codes)¹⁷ ve rabbilerin içtihatları (responsa)¹⁸ ile günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

Muhafazakâr Yahudilik içerisinde bazıları vahyi, Tanrı ile insanlar arasındaki kişisel bir karşılaşma olarak görür. Bu görüşe sahip olanlar, Tanrı'nın insanlarla gerçek kelimelerle iletişim kurduğuna ve vahyin belirli bir önermesel içeriğe sahip olduğuna inanır. Onlara göre, Tevrat'ın emirleri doğrudan Tanrı'dan gelmiştir ve rabbilerin yorumlarıyla belirlenen şekliyle normatif bir yapıya sahiptir. Diğer bir görüşe göre ise vahiy, insanın Tanrı ile yaşadığı tarif edilemez bir deneyimdir. Bu anlayışa sahip olanlar, vahiyle yani Tanrı'yla karşılaşmasının insanlara norm ve fikirleri sözlü olarak ifade etme ilhamı verdiğini ve bu şekilde tarihsel etkisini sürdürdüğünü savunur.

Bir kısmı da vahyi, doğa ve tarih aracılığıyla, Tanrı ve dünya hakkındaki hakikatlerin sürekli keşfi olarak algılar. Bu gerçekler, her ne kadar kültürel olarak belirlenmiş olsa da Tanrı'nın nihai yaratılış amacı olarak görülmektedir. Bu görüşün savunucuları, vahyi belirli bir olaydan ziyade devam eden bir süreç olarak görme eğilimindedir.¹⁹

Vahyin somut göstergesi olan Tevrat ile ilgili esas mesele, Muhafazakâr Teologların vahyi, hem tarihî bir hadise hem de Tanrı ile insan arasındaki bir diyalog süreci olarak kabul etmesidir. Buna göre, vahiy devam eden bir süreçtir ve her çağda değişebilen beşerî değerlendirme ve yoruma tabidir. Fakat bu durumda şu soru akla gelmektedir: Eğer vahiy diye bir gerçeklik var ve buna bağlı olarak mitzvot bağlayıcı ise, yine vahiy dinamik ve değişen yoruma tabi ise, o zaman hangi mitzvah geçerlidir ve mitzvah'nın geçerliliğine kim karar verecektir?²⁰

¹⁷ Sözlü Kanun'un sistematik hâle getirildiği en önemli eser, 16. yüzyılda Josef Karo tarafından hazırlanan Halaka El Kitabı olan "Hazır Sofra" anlamına gelen Şulhan Aruh'tur. Şimdiye kadar yazılmış en yaygın kabul gören Yahudi hukuku eseridir. Bkz. Emanuel Rackman, "Orthodoxy", *Encyclopaedia Judaica*, 2nd ed., ed. Michael Berenbaum, Fred Skolnik, c. XV (Detroit: Macmillan Reference USA, 2007), 493.

¹⁸ Rabbilere yöneltilen sorular ve onların bu sorulara verdiği kesin cevaplarından oluşan hukuki metinlere verilen isimdir. Bkz. Israel Moses Ta-Shma, Shlomo Tal, Menahem Slae, "Responsa", *Encyclopaedia Judaica*, c. XVII, 228-239.

¹⁹ Gordis, *Emet ve Emunah*, 20.

²⁰ Gilbert S. Rosenthal, *Contemporary Judaism: Patterns of Survival* (New York: Human Sciences Press, Inc., 1986), 182.

2. Katolik İsrail ve Klal Yisrael Kavramları

Muhafazakâr Yahudiliğin Amerika'daki en önemli mimarı, aynı zamanda hareketin ana eğitim kurumu JTS'in ikinci rektörü olan Solomon Schechter, Zacharias Frankel(ö.1875)'in Tarihi Ekolü'nü yorumlayarak büyük bir istekle Amerika'ya uyarlamak istemiştir. Schechter, Katolik İsrail doktrinini ortaya atmış ve bu kavramı "Yahudi olarak belli bir cemaat veya mezhebe ait olma değil de sadece bir tek millete (İsrail toplumuna) ait olma" şeklinde anlamıştır. Ona göre, Amerika'daki Yahudi hayatı, dünya İsrail'i yani tüm dünyadaki Yahudi toplumu ile, Reformist Yahudilerin yaptığı gibi geleneği terk ederek hiçbir şekilde bağlarını koparmamalıdır. Schechter, Katolik İsrail konsepti ile dünya Yahudiliğini tek bir toplum olarak görmekte ve Yahudilerin evrensel bir toplum olduğuna vurgu yapmaktadır.²¹

Schechter tarafından ortaya konan ve bir bütün olarak "milletin iradesi" şeklinde anlayabileceğimiz bu kavram, bir taraftan Reformistlerin halaka ve dinî yaşantının terk edilerek bunun ilkel bir hayat tarzı olarak görülmesi vb. aşırı tutumlarına,²² diğer taraftan da Ortodoksların katı dinî anlayışlarından kaynaklanan dışlayıcılığına karşı geliştirilmiş en etkili bir kavramdır. Aynı zamanda Schechter, savunduğu kavramlarla dini otoriteyi Yahudi milletin uhdesine bırakmıştır.

"Yahudi milletin tamamı"²³ ve "bir bütün olarak İsrail toplumu" na ²⁴ gönderme yapan bu kavram, aslında Muhafazakâr Yahudiler için bir ülküdür. Kendi aralarında birliği ve dayanışmayı anlatan bu ülkeye bağlılığa, ilk dönem hareketin kurucuları tarafından titizlikle uyulduğu görülmektedir. Bu şuur ve birlik ruhu atmosferi nedeniyle, Amerika'da uzun yıllar hareket içerisinde hem Ortodoks hem de Reformist gruplar ve eğilimler varlıklarını uzun süre devam ettirebilmişlerdir.

²¹ Robert Gordis, *Conservative Judaism: An American Philosophy* (New York: Behrman House, 1945), 17-18

²² Rosenthal, *Contemporary Judaism*, 262.

²³ Marc Lee Raphael, *Profiles in American Judaism* (San Francisco: Harper & Row Publishers Inc., 1984), 90.

²⁴ Geoffrey Wigoder, *The New Standard Jewish Encyclopedia* (New York: Facts On File, Inc., 1992), 550.

Diğer taraftan, Katolik İsrail kavramıyla benzer anlamda kullanılan diğer bir kavram da “Klal Yisrael”²⁵ kavramıdır. Solomon Schechter’dan Mordecai M. Kaplan’a (ö. 1983),²⁶ Cyrus Adler (ö. 1940)’den Louis Finkelstein(ö.1991)’e kadar birçok Muhafazakâr bilim adamı, rabbi ve filozof, “Klal Yisrael”in ehemmiyeti üzerinde durmuş, dünya Yahudi toplumunun dayanışması ve yardımlaşmasını bir mecburiyet olarak görmüştür. Bu nedenle Muhafazakâr hareket, Amerika’da veya dünyanın herhangi bir bölgesinde dinî inançları ne olursa olsun tüm Yahudi toplumunun birbiriyle bağlarını sürdürerek dayanışma ve yardımlaşma içerisinde olmasının zaruretiyi ısrarla ifade etmiştir.²⁷

Amerikan Muhafazakâr Yahudiliğinin bu dayanışmayı ve “Klal Yisrael” ruhuna uygun davranabilmesini sağlayan en önemli kurum, hareketin ana eğitim kurumu olan JTS’dir.²⁸ Bu kurum, ifade edilen ilke, ülkü ve prensiplerden esinlenerek bu misyonu üzerine alarak Yahudiler arasında sürekli bir birleştirici fonksiyona sahip olmuş ve Yahudi toplumunun parçalanmasına sebebiyet verecek anlayışa asla fırsat vermemiştir.

Tüm dünyadaki Yahudi toplumunun (İsrail) literal olarak hepsine referansta bulunan bu konsept, ortak kader ve sorumluluk açısından Yahudi milletin bölünemez tek parça bir toplum olduğunu belirtmektedir. Çünkü onların inancında, tüm Yahudiler dinî olarak tüm Yahudi fertlerinden sorumludurlar ve bir Yahudi’nin işlemiş olduğu bir günah tüm Yahudilerin günahı olarak değerlendirilmektedir. Toplu sorumluluk ilkesi halakaya ait mevzularda da geçerlidir. Halaka’ya göre, hiçbir Yahudi başka bir Yahudi’nin halakayı ihlal

²⁵ “Yahudi toplumunun bütünlüğü” anlamına gelen İbranice bir terimdir. Bkz. Dagobert D. Runes, *Concise Dictionary of Judaism* (New York: Philosophical Library, 1959), 147.

²⁶ Mordecai Menahem Kaplan (1881 - 1983), Yeniden Yapılanmacı Yahudiliğin kurucusudur. Litvanya’da dünyaya gelmiş ve çocukken ailesiyle Amerika’ya göç etmiştir. Kaleme aldığı en önemli eseri 1934’de yayımlanan, “Judaism as a Civilization: Toward the Reconstruction of American-Jewish Life”tır. Bu kitapta, önderliğini yaptığı hareketin felsefesini tarif etmiştir. Kaplan, Amerikan Yahudiliğine etki etmiş en önde gelen entelektüel liderlerdendir, rabbi ve filozoftur. Bkz. Geoffrey Wigoder, *The New Standard Jewish Encyclopedia* (New York: Facts On File, Inc., 1992), 543

²⁷ Gilbert S. Rosenthal, *The Many Faces of Judaism* (New Jersey: West Orange, Behrman House, Inc., 1978), 109.

²⁸ Hareketin ana omurgası olan bu eğitim kurumu 1886 yılında New York’ta kurulmuştur. Başlangıçta rabbi yetiştiren yeşiva benzeri sade bir okul iken sonra genişleyerek üniversite seviyesine yükselmiştir. Bkz. David Bridger, *The New Jewish Encyclopedia* (New York: Behrman House, 1962), 243.

etmesine göz yummamalıdır. Yasakları çiğneyen bir Yahudi, toplumsal dinî bilincin gereği olarak diğer Yahudiler tarafından engellenmelidir. Bu yüzden, dindar olsun ya da olmasın Yahudilerin tümü bu sorumluluğa dâhildir ve her Yahudi kendi toplumu içerisinde yanlış yapan her Yahudi'nin yaptığı işlerden (emir ve yasaklardan) sorumlu tutulur.²⁹

Hareketin Amerika'daki mimarı olan Schechter'in Yahudilik için Katolik İsrail ve Klal Yisrael fikirlerini geliştirmiş olması, onun Muhafazakâr harekete miras olarak bıraktığı en önemli ideallerdir. Bu idealler, hedef olarak evrensel Yahudi birliğini kendisine temel almış fikirlerdir. Schechter, asırlar boyu Yahudi hayatını idame ettiren en önemli faktörün, değişen tarihi şartlara göre kutsal metinlerin yorumlanmasının olduğuna inanmıştır. O aynı zamanda, tarih boyunca oluşan geleneğin yorumlanması konusunda otoritenin herhangi bir din adamlığı veya rabbilik bünyesinde bulunmadığını, ancak bu otoritenin Katolik İsrail'in bünyesinde vücut bulduğunu söylemiştir. Bu da Yahudilikte tarih boyunca dinî otoriteye sahip bir hiyerarşik yapının kesinlikle kabul edilmemesi ya da otoritenin rabbilerin uhdesinden alınarak el değiştirmesi anlamına gelmektedir.

İşte bu anlayışı ile Schechter, çoğunluğu tutucu Doğu Avrupalı Ortodoks Yahudilerin olduğu bir atmosferde, dinî hayatı yöneten otoritenin (rabbilerin) elinden yetkilerinin alındığını ima etmek suretiyle, Amerika'da Yahudi dinî pratiğini kökten değiştiren yeni bir ilke ortaya koymuş olmaktadır. Yahudilerin birliğine işaret eden Katolik İsrail'in otoritesi anlayışı, Amerika'daki Muhafazakâr Yahudiliğin en önemli ilkelerinden biri olmuştur.

Öte yandan, Katolik İsrail teorisinin pratikte aşılması zor bazı engeller barındırdığını da göz ardı etmemek gerekir. Eğer dini uygulamalarda neyin bağlayıcı olup olmadığına Katolik İsrail karar veriyor ve günümüzde çoğu Yahudi kendini modern olarak tanımlıyor, o halde birçok Yahudi tarafından artık uygulanmayan Şabat ve koşer kurallarının, bazıları istemiyor diye tamamen ortadan kalkması mı gerekecek? Eğer durum böyleyse, yalnızca dini kurallara bağlı kalan Yahudiler mi Katolik İsrail kategorisine dahil edilmiş sayılacak? Bu durumda, söz konusu doktrin, yalnızca mevcut statükonun korunması anlamına

²⁹ Geoffrey Wigoder, *The Encyclopedia of Judaism* (New York: Macmillan Publishing Company, 1989), 409-410.

gelir. Oysa tanımı gereği dindar bir Yahudi, kendisine emredilen dini kuralları yerine getiren kişidir.³⁰

Muhafazakâr hareket, belirsiz bir temel olarak “Katolik İsrail” üzerine bina edilmiştir. Buna göre, hangi Yahudi uygulamalarının muhafaza edileceği ve hangilerinin atılacağına kişilerin iradesi karar verecektir. Bu yaklaşım Hristiyan Protestanların yaklaşım tarzıdır ve birçok Amerikan Yahudisi kendi iradelerini kullanarak, Şabat’ı ve gıda kurallarını (dietary rules) terk etmiştir. *Mitzvot*’un bu şekilde terk edilişi onun modasının geçmiş olmasından ötürü müdür? Katolik İsrail doktrinine göre, bunun cevabı “evet” tir, çünkü kişilerin iradesi mitzvotun terki yönünde oluşmuştur.³¹

Bütün bu sebeplerden dolayı, Schechter ve Frankel’in Yahudiliğin tabiatının sürekli değiştiğini, Yahudi hukukunun bağlayıcı karakterini vurgulayan teorileri mantıklı görünse de Katolik İsrail konsepti sonuçlarını tekrar düşünmediğimiz sürece uygulanamaz bir teori olarak karşımızda durmaktadır.³²

3. Dini Otorite Meselesi

Muhafazakâr Yahudiliğin genel kanaatine göre, halakanın otorite olarak kabul edilmesi sadece Sina Dağı’nda bir kez gerçekleşen vahiy olayından çıkarılamaz, aynı zamanda Yahudilerin bütünü temsil eden Klal Yisrael’in (İsrail topluluğu) binlerce yıldır yaşadığı tecrübe ve birikiminden çıkarılmalıdır.³³

Muhafazakâr Yahudiliğin Amerika’daki en önemli mimari olan Solomon Schechter pozitif tarihi ekolün fikirlerini daha da ileriye taşımış ve geleneksel Yahudiliğin hem muhafazası hem de geliştirilmesini, Muhafazakâr Yahudiliğin alamet-i farikası (hallmark) haline getirmiştir. Onun bu fikri ‘Katolik İsrail’ fikri içerisinde bulunmaktadır. Bu teoriye göre Yahudi değerleri ve uygulamaları konusunda en önemli otorite bizzat Yahudi toplumunun kendisidir. Yahudiliğe ait fikirler, değerler ve örfi uygulamalar binlerce yıldır ‘Katolik İsrail’in rızası ve

³⁰ Robert Gordis, *Understanding Conservative Judaism* (New York: The Rabbinical Assembly, 1978), 46.

³¹ Rosenthal, *Contemporary Judaism*, 268.

³² Gordis, *Understanding Conservative Judaism*, 47.

³³ David Golinkin, "Ginzberg, Louis", *Encyclopaedia Judaica*, 2nd ed., ed. M. Berenbaum, F. Skolnik, c. VII (Detroit: Macmillan Reference USA, 2007), 613-614.

onayı ile gerçekleşmiştir, bu nedenle Yahudilik, Yahudi milletinin karar verici ve otorite olmasına hiçbir zaman yabancı değildir.³⁴

Schechter'a göre, din adamları olan rabbiler, sadece aldıkları yeterli eğitim sayesinde Yahudilik için neyin hayati ve neyin değişebileceğine karar verirler. O, din için hayatiyet arz eden konularda dinde birtakım değişiklikler yapılarak bunların ortadan kaldırılmasını reddetmiş, dinde yapılan ve Yahudiliğin özüne dokunan yeniliklerin bir sonunun olması gerektiğini savunmuştur.

Schechter, Yahudilikteki otorite kavramını dikkat çekici bir şekilde derinleştirmiştir. Fakat onun bu formülasyonu, yani Yahudi milletinin iradesinin ötesinde bir işlevi bulunmaktadır. Bunu savunan Schechter, ana mevzu olarak bu konuda mantıksal mükemmeliyet tanımından ziyade pratik olarak uygulanabilecek bir formülü (geleneğe sahip çıkarak yeniliğe açık olmak)³⁵ önermiştir. Schechter'in bu teorisi, Yahudiler arasında kabul görmüş ve Amerika'daki Muhafazakâr Yahudiliğin daha fazla yayılmasına ve kökleşmesine yardım etmiştir.

Schechter'e göre, Tora'dan merkezi otorite alınarak yaşayan bir vücuda yerleştirilmesi yani Yahudi toplumunun otorite haline gelmesi geleneksel Yahudilik açısından büyük problem teşkil etmektedir. Eğer Yahudi pratiklerinde değişiklikler olacaksa, halaka açısından neyin değişip neyin muhafaza edileceğine toplumda kim karar verecektir?³⁶

Schechter, Tevrat'ın asırlar boyu yorumlandığını ifade ederek bu yorumları "Tevrat'ın ikincil anlamı" olarak görmüş ve Talmud'u değişen tarihi etkilerin ürünü olarak kabul etmiştir. Fakat buradaki ana fikir, Katolik İsrail kavramıyla otoritenin Yahudi toplumunun iradesine verilmiş olmasıdır. Ona göre bu yaklaşım, rabbilerin uhdesinde bulunan Yahudi otoritesinin demokratikleştirilmesidir. Tabiki rabbiler ve Yahudi uleması her çağda Yahudilerin hayatına etki etmiştir fakat onlar Yahudi toplumunun istekleri ve iradesi doğrultusunda hareket etmişlerdir.

Schechter'in Yahudi otoritesinin demokratikleştirilmesi anlayışı geleneksel Yahudiliğin otorite anlayışı ile çelişmektedir çünkü rabbi dini otoritedir ve onun

³⁴ Gordis, *Understanding Conservative Judaism*, 45.

³⁵ Gelenek ve değişim (tradition and change) mottosu, hareketin genel mottosudur.

³⁶ Neil Gillman, *Conservative Judaism: The New Century* (New Jersey: Behrman House, 1993), 54.

halakayı yorumlamasının toplum nezdinde bağlayıcılığı vardır. Rabbiler, Yahudi toplumunun isteklerinden etkilense veya etkilenmese de, rabbilerin ortaya koyduğu kurallar Yahudi toplumu için Tanrı'nın iradesini temsil etmektedir.³⁷ Bu nedenle, burada geleneksel Yahudi otorite anlayışından uzaklaşma söz konusudur ve aynı zamanda geleneği savunan bir hareketin genel mottosuyla çatışmaktadır.

Sonuç

Teolojik olarak Muhafazakâr Yahudilik, halakaya sahip çıkması ve onu muhafaza etmesi açısından Reformist Yahudilerden farklıdır. Ancak halakayı nesilden nesile değişen, gelişen ve etrafındaki dünyadaki değişikliklerden etkilenen bir olgu olarak görmesi açısından Ortodoks Yahudilerden farklıdır. Reformistler gibi radikal değişime inanmaması nedeniyle muhafazakârdır, ancak kademeli değişim ve gelişime inanmaktadır.

Muhafazakâr Yahudilik ilk dönemlerde, Şabat ibadeti, koşer kanunları, Yahudi eğitiminde ve ibadette İbranice'nin rolünün korunması vb. Yahudi dini hayatını ilgilendiren konularda katı bir tutum izlerken zamanla tedrici olarak halakaya ait bazı değişiklikler yapmıştır. Bu değişikliklerin başında haftalık en önemli ibadet olan Şabat ibadeti gelmektedir. Hareketin Hukuk Komitesi (CJLS)'nin 1950 yılında aldığı karara göre,³⁸ Amerika'daki şehirlerin fizikî ve nüfus olarak büyüyerek mesafelerin uzamasından dolayı sinagoga yürüyerek gitme imkânı olmadığından ve Şabat ibadetini yerine getirmek isteyenlerin bu ibadetten mahrum edilmemesi için Şabat Günü arabayla sinagoga gitmenin Şabat kanunlarını ihlal etmek anlamına gelmediği ifade edilmiştir. Onlara göre aksine bu karar, Yahudi inancına sadakatin bir ifadesi olarak değerlendirilmelidir.

Özellikle Yirminci Yüzyılda Muhafazakâr Yahudilik, Amerika'daki liberal trendden etkilenen ve değişim isteyen sinagog cemaatlerinin baskısı altında kalmıştır. Bu yıllarda, Yahudiliğin kutsal dili olan İbranice'nin bırakılıp ibadet kitaplarının İngilizceye çevrilmesi ve İngilizce vaaz vb. yapılan yeniliklerden dolayı 19. yüzyıl ortalarında inançsızlık ve sapkınlıkla suçlanan Reformistlerin

³⁷ Gillman, *Conservative Judaism*, 55.

³⁸ Kararın tam metni için bkz. İsmail Başaran, *Muhafazakâr Yahudilik* (İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2017), 209.

yenilikçi dinî uygulamaları, sonraki yıllarda Muhafazakâr Yahudiler tarafından aynen uygulamaya konulmuş ve hatta bu yenilikler bugün Muhafazakâr Yahudiliğin en belirgin karakteristik özellikleri hâline gelmiştir.

Aslında Muhafazakâr Yahudiliğin ortaya çıkışındaki dönem ile günümüz arasında oldukça farklı bir durum söz konusudur. Amerika'da başlangıçta, Reformist Yahudilerin halakaya uygun davranmamaları sebebiyle onlardan ayrılan bu hareketin, günümüzde halakaya bağlılık açısından Reformist Yahudiliğe doğru kaydığı görülmektedir. Amerikan Yahudi toplumundaki dini yaşamakta zorlanan yeni nesillerin dine bağlılıklarının sembolik hale gelmesi ve dolayısıyla halakayı demode bulan Reformist Yahudiliğe doğru kayış Muhafazakâr Yahudileri de olumsuz etkilemiş ve sayısal olarak azalmalarına sebep olmuştur.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, aslında muhafazakâr hareketin rabbileri aldıkları eğitim gereği halaka kavramına kendilerini adanmış olsalar da muhafazakâr sinagoglara giden ve kendilerini muhafazakâr Yahudi olarak görenlerin çoğunun günümüzde, halakayı bağlayıcı görmediklerini belirtmek gerekir. Onları Reformist Yahudilerinden ayıran farklı yön, Yahudiliğin geleneksel yönlerine daha fazla uymak istemeleri ve Yahudi dini hayatı ile ilgili bazı kuralları reddetmekte daha yavaş davranmaları ve bunu zamana yaymalarıdır.

Schechter tarafından bir bütün olarak “milletin iradesi” şeklinde anlatılan Katolik İsrail ideali, günümüzde bir kenara bırakılmış olsa da o günün şartlarında Yahudi birliğinin sağlanması ve Yahudi toplumsal faaliyetlerinin güçlenmesine büyük katkı sunmuş ve onlara esin kaynağı olmuştur. Muhafazakâr Yahudiliğin ilk dönemlerinde bu konsept, hareketin liderleri ve onların takipçileri tarafından benimsenerek slogandan öte büyük bir anlam taşımış, bir inanç esası olmuş ve bu liderlerin Yahudilerle ilgili verdikleri kararları Yahudi toplumuna adanmışlık ve manevi ruhla vermelerini sağlamıştır.

Sonuç olarak, başta Schechter olmak üzere Muhafazakâr Yahudi entelektüellerin yaptığı hata, “moderniteyi Yahudi dinine uydurmak” yerine “Yahudiliği moderniteye uydurma” hatasına düşmüş olmalarıdır. Bu nedenle, ilk ortaya çıktığı dönemden farklı olarak günümüzde, Muhafazakâr Yahudiliğin halakaya uyma konusunda halakayı demode kurallar bütünü olarak gören Reformist Yahudilere doğru kaydığı ve birçok konuda onlara yaklaştığı müşahade edilmektedir. Bu da hareketin mottosu olan “gelenek ve değişim”in

çoğunlukla değişimden yana işletildiği ve dini sabiteleri ihtiva eden geleneğin ise ihmal edildiği görülmektedir. Kanaatimizce bu yaklaşım tarzı, Muhafazakâr Yahudiliğin geleceği için büyük hayati riskler barındırmaktadır.

Kaynakça

- Adam, Baki. *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2010.
- Alalu, Suzan. *Yahudilikte Kavram ve Değerler*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 1996.
- Başaran, İsmail. *Muhafazakâr Yahudilik*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2017.
- Besalel, Yusuf. *Yahudilik Ansiklopedisi*. II. Cilt. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001.
- Bridger, David. *The New Jewish Encyclopedia*. New York: Behrman House, 1962.
- Cohen, Harry A. *A Basic Jewish Encyclopedia*. Hartford (USA): Hartmore House, 1965.
- Dorff, Elliot N. *Conservative Judaism: Our Ancestors to Our Descendants*. New York: National Youth Commission, United Synagogue of Conservative Judaism, 1996.
- Gillman, Neil. *Conservative Judaism: The New Century*. New Jersey: Behrman House, Inc., 1993.
- Golinkin, David. "Ginzberg, Louis". *Encyclopaedia Judaica*. VII Cilt. ed. Michael Berenbaum ve Fred Skolnik. Detroit: Macmillan Reference USA, 2007.
- Gordis, Robert. *Emet ve Emunah: Statement of Principles of Conservative Judaism*. New York: The Jewish Theological Seminary of America, The Rabbinical Assembly, The United Synagogue of America, 1988.
- Gordis, Robert. *Understanding Conservative Judaism*. New York: The Rabbinical Assembly, 1978.
- Gordis, Robert. *Conservative Judaism: An American Philosophy*. New York: Behrman House, 1945.
- Karesh, Sara E. ve Mitchell M. Hurvitz. *Encyclopedia of Judaism*. ed. J. Gordon Melton. New York: Facts On File Inc., 2006.
- Medwed, Karen G. Reiss. "Prayer". *The Observant Life*. ed. M. S. Cohen ve M. Katz. New York: The Rabbinical Assembly, 2012.
- Nadell, Pamela S. ve Marc Lee Raphael. *Conservative Judaism in America*. New York: Greenwood Press, 1988.
- Neusner, Jacob. *The Routledge Dictionary of Judaism*. London: Routledge, 2004.
- Rackman, Emanuel. "Orthodoxy". *Encyclopaedia Judaica*. XV Cilt. ed. Michael Berenbaum ve Fred Skolnik. Detroit: Macmillan Reference USA, 2007.
- Raphael, Marc Lee. *Profiles in American Judaism*. San Francisco: Harper & Row Publishers Inc., 1984.
- Rosenblum, Herbert. *Conservative Judaism: A Contemporary History*. New York: United Synagogue of America, 1983

- Rosenthal, Gilbert S. *Contemporary Judaism Patterns of Survival*. New York: Human Sciences Press, Inc., 1986.
- Rosenthal, Gilbert S. *The Many Faces of Judaism*. New Jersey: West Orange, Behrman House, Inc., 1978.
- Runes, Dagobert D. *Concise Dictionary of Judaism*. New York: Philosophical Library, 1959.
- Ta-Shma, Israel Moses, Shlomo Tal ve Menahem Slae. "Respona". *Encyclopaedia Judaica*. XVII Cilt. ed. Michael Berenbaum ve Fred Skolnik. Detroit: Macmillan Reference USA, 2007, ss. 228-239.
- Unterman, Alan. *Dictionary of Jewish Lore & Legend*. New York: Thames and Hudson, 1991.
- Wigoder, Geoffrey. *The New Standard Jewish Encyclopedia*. New York: Facts On File Inc., 1992.
- Wigoder, Geoffrey (ed.). *The Encyclopedia of Judaism*. New York: Macmillan Publishing Company, 1989.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/ Contribution of Authors

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.

The research was conducted by a single author.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale iThenticate yazılımıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism was detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed
